

URDUCA

söylese de Urduca şiirleriyle büyük bir şöhrate ulaşmıştır. Onun Urduca şiirlerini içeren *Külliyât*'ı 2000 beyit civarındadır. 1856 yılında Eved Sultanlığı'nın yıkılmasından, Hintli asker ve memurların İngiliz yönetimine karşı ayaklanmalarından sonraki dönemde yetişen en önemli şair Nevvâb Mirza Han Dâğ-ı Dihlevî'dir; Dihlevî, Delhi'den ayrılarak Râmpûr'a yerleşti. Burada Nevvâb Kelb Ali Han'ın maiyetine girdi, onun 1887'de vefatı üzerine Haydarâbâd'a göç etti ve hayatının geri kalan kısmını orada geçirdi. Dâğ-ı Dihlevî'nin önemli yabancı kelimeler yanında Arapça ve Farsça garip kelimelere yer vermemesi ve düşüncelerini halkın anlayacağı bir dille ifade etmesidir. Onun şiiri aralarında Muhammed İkbâl'in de bulunduğu genç kuşak şairlerinin büyük ilgisini çekmiştir.

Delhi'nin yıkılması, ardından Eved Sultanlığı'nın ortadan kalkması ve 1857 ayaklanması Hint alt kıtasında bir uyanışa yol açtı; halk İngiliz emperyalizminin gücünü ve hayatın bütün alanlarındaki nüfuzunu farkettiler. Diğer taraftan orta sınıf arasında İngilizce'ye gösterilen rağbet yeni bir hayat tarzının, modern bilim ve düşünce'nin toplum hayatına girmesine yol açtı. Bu ortam şiir ve edebiyat dünyasında da köklü ve yaygın tesirler icra etti; şair ve yazarlar içtimaî ve millî konular yanında siyasî fikirlere de yöneldi. Devrin önemli şairlerinden Eltâf Hüseyin Hâli-i Pânîpâtî, Urdu şiirinin yönünü ve yolunu değiştirdi. Seyyid Ahmed Han'ın reformist düşüncelerinden etkilenen Eltâf Hüseyin dikkatini toplumsal şartları ıslaha ve müslümanların hayatını modernleştirmeye çevirdi. Seyyid Ahmed Han'ın teşvikleriyle, müslümanların parlak geçmişini ve sömürgecilik dönemindeki sefillik ve perişanlığını tasvir ettiği, müslümanları parlak geçmişine yaşamaya çağırarak "Medd ü Cezz-i İslâm" adlı müessesini yazdı. Bu dönemin diğer bir önemli şahsiyeti olan Muhammed Hüseyin Âzâd, Urdu şiirinde ve nesrinde büyük değişiklikler yaptı. Urdu edebiyat tarihine dair *Âb-ı Hayât* adlı eserini yeni bir üslûpta ve geleneksel tezkirelerden farklı bir tarzda yazdı. İngilizce'nin ve Batı kültürünün Hint toplumunda etkinliğini göstermeye başladığı ve halkın Batı yaşam tarzına rağbet ettiği bir devirde yetişen Ekber Hüseyin Ekber Allahâbâdî bu eğilime karşı çıktı, alaycı ve nükteli dizelele halkı bundan vazgeçirmeye çalıştı. Şiirinde İngilizce kelimeler kullanarak özel bir üslûp geliştirmeye çalıştıysa da bu tarz onun ölümüyle birlikte terkedildi. XIX. yüzyıl başlarında Urdu nesrinde değişiklikler

meydana geldi. Bunda Kalkûta'da Fort William College'in kurulmasının önemli rolü oldu. Bu kolej'in tercüme bürosu tarafından bazı Farsça metinler Urduca'ya çevrildi. 1844 yılında İngilizler Farsça yerine İngilizce'yi resmî dil olarak kabul ettiler. Bu girişimler Farsça'nın Hint alt kıtasında da Urduca'ya daha geniş kullanım imkânı sağladı. Seyyid Ahmed Han'ın Hindistan müslümanlarını modern bilimleri öğrenmeye ve modern yaşam biçimlerini benimsemeye yönelten çalışmaları Urdu edebiyatına da yansdı. Onun çabalarıyla kurulan Academy of Sciences'in önemli programlarından biri İngilizce eserleri Urduca'ya tercüme etmekte. Seyyid Ahmed'in birçok bilimsel ve sosyal konuyu açık bir üslûp ve sade bir dille ifade etmesi onun modern Urdu nesrinin kurucusu diye nitelenmesini sağladı. Dönemin önemli yazarlarından Şibî Nu'mânî'nin ardında bıraktığı çok sayıda ilmî ve tarihî araştırma ile edebiyat eleştirisi ifade gücü ve sade üslûbuyla dikkati çeker. Onun *Şî'rü'l-Acem* adlı eseri Urdu nesrinin en iyi örneği ve bu dildeki en iyi edebiyat eleştirisidir.

XX. yüzyıl, Urdu edebiyatında Muhammed İkbâl dönemi diye bilinir. Birçok ince düşüncüyü Farsça dizelerle ifade etmiş olsa da *Bang-i Derâ*, *Bâl-i Cibrîl* ve *Darb-ı Kelîm* adlı manzum eserleri Urduca'dır ve onun Urduca şiir üslûbunu yansıtan örneklerdir. İkbâl'in düşüncelerinin temeli insanın büyüklüğü, âlem ve toplum içindeki özel konumu ve kimliğidir. Onun şiirindeki "merd-i mü'min" ve "insân-ı kâmil" tasvirleri, gerçekte müslümanların insan olarak izzetine ve insanlığın kemaline ilişkin idealinin bir göstergesidir. İkbâl'in ölümüyle aynı zamanda Hint alt kıtasında iki edebî akım ortaya çıktı. Bunlardan ilkinin, Marksist düşüncüyü benimseyen edebiyatın da bilimsel temeller üzerinde kurulmasını savunan şair ve yazarlar ortaya koydu. Seccâd Zahîr, İhtişâm Hüseyin, Mecnûn Gürekpûrî, İsmet Çağatâyî, Ahmed Abbas, Mahdûm Muhyiddin ve Feyz Ahmed Feyz bu akıma mensup yazar ve şairlerdir. "Halka-i erbâb-ı zevk" diye bilinen ikinci akım sanat ve edebiyatta tam bir özgürlüğü savunur. Herhangi bir ideolojiye bağlı olmayan bu şair ve yazarlar edebiyat için edebiyat ve sanat için sanat anlayışının takipçileriydi. Mirâcî, N. M. Râşid, Kayyûm Nazar, Yûsuf Zafer ve Şîr Muhammed Ahter bu ekolün başta gelen öncüleridir. 1947'de Hindistan'ın bölünmesiyle Pakistan Devleti'nin kurulması Urdu di-

li ve edebiyatını da etkiledi. Pakistan, Urduca'yı resmî ve millî dil olarak kabul etti; bu dilin gelişmesi ve güçlenmesi için geniş tedbirler aldı. Hindistan'da ise Urduca bölgesel resmî dillerden biri sayıldı. Buna rağmen Hindistan'da Urduca yazan ve çoğu müslüman olan şair ve yazarların çalışmaları Pakistan'dakilere göre daha az değildir. Son dönem Urdu dili ve edebiyatı şair ve yazarları arasında Ahmed Ferâz, Şeyh Abdülkâdir, Ahmed Nedîm Kâsimî, Eşfak Ahmed, İntizâr Hüseyin, Bânû Kudsiyye, Pervîn Şâkir, Şebbîr Hasan Han, Râcinder Sîng Bîdî, Saâdet Hasan Mantû, Şevket Sıddîkî, Gulâm Abbas, Kurretülayn Haydar, Mümtâz Şîrin, Mümtâz Müftî ve Münîr Niyâzî yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

R. B. Saksena, *A History of Urdu Literature*, Allahabad 1940; T. G. Bailey, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1979; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984; Cemil Câlîbî, *Târîh-i Edeb-i Ürdü*, Lahor 1987, I-II; Selîm Ahter, *Ürdü Edeb ki Muhtasar Terîn Târîh*, Lahor 1989; Enver Sedîd, *Ürdü Edeb ki Muhtasar Târîh*, İslâmâbâd 1991; Ali Jawad Zaidî, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1993; İqtida Hasan, *Latter Moghuls and Urdu Literature*, Lahore 1995; M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât* (nşr. Ebrâr Abdüsselâm), Mültân 2006; Tebbesûm Kâşmirî, *Ürdü Edeb ki Târîh: İbtidâ sey 1857 tek*, Lahor 2003; R. C. Dogra, "A Bibliographical Survey of Urdu Language and Literature", *Studies in Islam*, XV/1, New Delhi 1978, s. 49-65; Ârif Nevşâhî, "Ürdü, Edebiyyât", *DMBİ*, VII, 533-541; C. Shackle, "Ürdü", *EL²* (İng.), X, 873-881. ÂRİF NEVŞÂHÎ

URENE
(العرونة)

Arafat ile Harem bölgesi arasında sınırlar teşkil eden, Arafat dışında kaldığı için vakfe yapma câiz olmayan, Harem'den sayılıp sayılmadığı konusunda ihtilâf bulunan vadi (bk. ARAFAT; VAKFE).

UREYNE (Benî Ureyne)
(بنو عرونة)

Adnâniler'e mensup bir Arap kabilesi.

Becîle kabilesinin alt kollarından biridir. Kabileye adını veren Ureyne'nin nesebi Ureyne b. Nezîr b. Kasr b. Abkar el-Enmârî yoluyla Adnân'a ulaşır. Bazan Kudâa kabilesine mensup Ureyne b. Sevr b. Kelb b. Veber, bazan da Becîle kabilesinden Arîn b. Sa'd b. Nezîr ve Temîm kabilesinden Arîn

b. Sa'lebe b. Yerbû'a nisbet edilen kabilelerle isim benzerliğinden dolayı karıştırılmaktadır (İbn Habîb, s. 37, 96; İbn Düreyd, s. 226, 538). Ureyne kabilesi mensupları Urenî (Ureynî), Arîn kabilesi mensupları Arînî nisbesiyle bilinmektedir (Sem'ânî, IV, 182-184, 186).

Câhiliye döneminde Becîle kabilesinin kolları arasında vuku bulan savaşlar sonucu oturduğu bölgeden çıkarılan Ureyne kabilesi çeşitli kolları ayrılarak farklı kabilelere iltihak etti. Bekrî'nin verdiği bilgiye göre, İslâm öncesi Becîle'nin diğer kollarıyla birlikte Türebe ve Serât arasındaki bölgede oturan Ureyne mensuplarından birinin sahiplendiği bir çaylağın Becîle'nin Efsâ b. Nezîr b. Kasr koluna mensup bir kişi tarafından öldürülmesiyle iki akraba kabile arasında savaş çıktı ve Ureyneliler Benî Efsâ'nın çoğunu katletti. Bunun üzerine Becîle'nin diğer bazı kolları bir araya gelip Ureyne'yi bulunduğu topraklardan çıkardı. Ureyne'nin büyük bir kısmı Benî Ca'fer b. Kilâb b. Rebîa ve Amr b. Kilâb b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa'ya, Mâlik b. Hevâzin b. Ureyne'nin Gânim ve Münkız isimli iki kolu Benî Kelb b. Vebere'ye, Mevhîbe b. Rab'a b. Hevâzin b. Ureyne adlı diğer bir kolu Benî Süleym kabilesine iltihak etti. Ureyne'den bir kısım aileler Benî Sa'd b. Zeyd Menât b. Temîm'e dahil oldu; böylece Ureyne çeşitli kabileler arasında yaşamaya başladı (Bekrî, I, 57, 60-61; krş. İsfahânî, XI, 131). Hz. Muhammed'in doğduğu yıl Kays Aylân ile Temîm kabileleri arasında vuku bulan ünlü Cebele savaşına Benî Âmir b. Sa'saa'ya iltihak eden Ureyneliler de katıldı ve Mağrâ el-Urenî adlı Ureyneli'nin Temîm liderlerinden Lakîb b. Zürâre'yi katletmesi kabilenin övünç sebebi olarak şiirlere yansdı (Bekrî, I, 62). Kaynaklarda, Cebele savaşının vuku bulunduğu Ureyne arazisinde geniş tepelik bölge olan Cebele mevkiinde daha sonraki dönemlerde de Ureyne kabilesi mensuplarının oturduğu zikredilir (İsfahânî, XI, 131; Bekrî, II, 365; Yâkût, II, 104).

Benî Ureyne'nin İslâm'a girişi, kabilenin daha sonra irtidad edecek olan birkaç mensubunun Medine'ye gelişi hadisesine bağlıdır. Ureyne ve Ukl mensuplarından oluşan sekiz kişilik bir grup 6 (627) yılında Medine'ye gelip Hz. Peygamber'e İslâm'ı kabul ettiklerini bildirdi. Çölde yaşadıklarından bir süre sonra Medine'nin alışık olmadıkları havası dolayısıyla sağlıklarının bozulduğunu söyleyen Ureyneliler, Resûl-i Ekrem tarafından Medine yakınlarında bulunan zekât develerinin sütünden içerek iyileşmek üzere gönderildiler. Bir süre bu-

rada kalıp iyileştikten sonra irtidad eden Ureyneliler, Resûlullah'ın âzatlısı Yesâr adlı deve çobanının ellerini ve ayaklarını kesip gözlerini oyarak onu katlettiler. Hz. Peygamber'in yirmi kişilik süvari birliğinin başında görevlendirdiği Kürz b. Câbir tarafından yakalanıp Medine'ye getirilen Ukl ve Ureyne mensupları aynı şekilde öldürüldü (Buhârî, "Meğâzî", 36, "Hudûd", 16; Müslim, "Kasâme", 9, 11; İbn Sa'd, II, 89-90). Tefsir kaynaklarına göre Resûl-i Ekrem'in Ureyneliler'i cezalandırmasının ardından Mâide sûresinin 33. âyeti nâzil olmuş, Allah'a ve Peygamber'e savaş açarak yeryüzünde fesat ve bozgunculuk yapanların öldürülmesi, asılması, el ve ayaklarının kesilmesi veya sürgünle cezalandırılması bildirilmiştir (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, X, 243-276).

Ureyneliler'in, Cerîr b. Abdullah el-Becelî başkanlığında 10. yılda (631) Medine'ye gelerek müslüman olan 150 kişilik Becîle heyetinde temsil edilip edilmediğine dair kesin bilgi yoktur. Ancak Abdullah b. Avsece el-Urenî'nin Hz. Peygamber'in elçisi sıfatıyla Sim'ân b. Amr b. Kurayt'a mektup götürmekle görevlendirilmesi Ureyne mensuplarından Resûlullah döneminde İslâmiyet'i benimseyenlerin olduğunu gösterir (İbn Sa'd, I, 242-243). Ureyne kabilesi Hz. Ömer döneminde fetihlerde önemli rol oynadı. 13 (634) yılında Cerîr b. Abdullah kumandasında Irak'ta fetihlere gönderilmek üzere bir araya getirilen Becîle'nin kolları arasındaki Ureyneliler'in büyük bir kısmı Kûfe'ye yerleşti (Taberî, *Târîh*, III, 471-472). İç savaşlar devrinde Hz. Ali'nin safalarında yer alan Ureyneliler arasında tâbiînden Habbe b. Cüveyn, Hasan b. Abdullah ve Yahyâ b. Cezzâr gibi şahıslar bulunmaktadır (İbn Sa'd, VIII, 297, 411-412). Özellikle Habbe b. Cüveyn, Resûl-i Ekrem'le birlikte ilk namaz kılan kişinin Hz. Ali olduğuna (a.g.e., III, 20), Gadîr-i Hum'da Resûlullah'ın, "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır" dediğine (Taberî, III, 307), Ali'nin Hz. Peygamber'i abdest sırasında ayaklarına meshederken gördüğüne (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XIII, 76) dair Şiîler için itikadî-siyasî bakımdan önem arzeden haberlerin râvisi olarak tanınır. Ahmed b. Hanbel'in çağdaşı olup kendisine itimat ettiği söylenen Hemedan Kadısı Ebû Ahmed Kâsım b. Hakem el-Urenî de kabilenin meşhur şahısları arasında dir (Sem'ânî, IV, 183).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *e't-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1421/2001, I, 242-243; II, 89-90; III, 20; VIII, 297, 411-412; Muhammed b. Habîb,

Muhtelifü'l-kabâ'il ve mü'telifühâ (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire, ts. (Dârü'l-kütübü'l-Misriyye), s. 37, 96; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 644; III, 471-472; a.m.f., *Câmi'u'l-beyân* (Şâkir), X, 243-276; XIII, 76; İbn Düreyd, *el-İştîkâk*, s. 226, 538; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Egânî* (nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc), Beyrut 1990, XI, 131; Taberî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Ebû Muhammed el-Asyûtî), Beyrut 2007, III, 307; *Vezi'r el-Mağribî, el-İnâs fi'İlmi'l-ensâb* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1400/1980, s. 221-222; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 387-388, 455; Bekrî, *Mu'cem*, I, 57-62; II, 365; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), IV, 182-184, 186; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 104; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîf Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, III, 56; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 153; IV, 173; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VI, 119-128.

ELNURE AZİZOVA

URFA

(bk. ŞANLIURFA).

URFA MEVLEVÎHÂNESİ

XVIII. yüzyılda

Urfa'da kurulan Mevlevî tekkesi.

Mevlevîhânenin ne zaman ve kimin tarafından inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. 1650 yıllarında Urfa'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin melevîhânededen bahsetmemesi muhtemelen bu tarihte mevcut bulunmadığını göstermektedir. Melevîhâneye dair en eski arşiv kaydı 1172 (1758) yılına aittir. Bu kayıttan Abdülkerim Efendi adlı birinin 1118'de (1706) melevîhâne vakfına ilk mütevellî olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır. 1912 yılında postnişin olan Seyyid Ahmed Dede Efendi, Konya çelebisine gönderdiği 29 Kânunuevvel 1327 (11 Ocak 1912) tarihli mektupta melevîhânenin vakfyesinin bulunmadığını ve kuruluş tarihinin bilinmediğini, ilk bânisinin Hacı İbrâhim Ağa, ikinci bânisinin Urfa Valisi Dârendeli Hüseyin Paşa olduğunun rivayet edildiğini bildirmektedir. 1135'te (1722-23) paşa rütbesine yükseltilerek Urfa valiliğine tayin edilen ikinci bâni Dârendeli Hüseyin Paşa, Karameydan mevkiinde 1141 (1728-29) yılında Hüseyin Paşa Camii'ni yaptırmıştır. Bu cami ile aynı yıllarda inşa ve tamir edilen Hizanoğlu Camii ve melevîhâne benzer mimari özelliklere sahiptir. Üç yapının da sekiz kasnaklı, tromplu, tek kubbeli kare planlı şemalarından ve benzer taş işçiliğinden hareketle melevîhânenin de 1141 (1728-29) yılında inşa edildiği ve aynı ustaların elinden çıktığı söylenebilir. Ancak Hüseyin Paşa ve Hizanoğlu camilerinden farklı olarak melevîhânenin semâhânesi yalnız semâhâne olarak tasavvur